

Gevolgen coronacrisis voor ondernemers in Flevoland

Resultaten ondernemerspanel | 2-meting (3 december 2020)

Voorwoord

Voor u ligt de rapportage van de tweede meting van het Flevolandse corona ondernemerspanel, een initiatief van VNO-NCW Midden, MKB-Nederland Midden, de provincie Flevoland, regionaal Werkbedrijf Flevoland en ontwikkelingsmaatschappij Horizon. Deze rapportage is de tweede in een reeks van drie panelonderzoeken. Het panel is opgezet met als doel input op te halen om (lokale) overheid te informeren over de behoefte en optimalisering van de hulpmaatregelen, die ondernemers, en daarmee de economie in Flevoland, ondersteunen.

De coronacrisis heeft ons allemaal geraakt en zal nog langdurige effecten hebben. In het onderzoek is daarom een breed pakket aan vragen meegenomen over onder andere de impact van de crisis op de omzet en werkgelegenheid van Flevolandse ondernemingen, maar ook over de geboden en gewenste hulpmaatregelen.

Wij danken jullie allen van harte voor het (wederom) meedoen en roepen eenieder op om aan de slag te gaan met de aanbevelingen.

Inhoudsopgave

1. Onderzoeksopzet	3
2. Resultaten	5
2.1 Impact coronacrisis op omzet en bedrijfsvoering	6
2.2 Impact coronacrisis op de werkgelegenheid	13
2.3 Beoordeling economische hulpmaatregelen	19
2.4 Effectiviteit hulpmaatregelen	21
2.5 Behoefte aan andere hulpvormen	22
2.6 Verwachte gevolgen coronacrisis	23
2.7 Getroffen maatregelen	25
3. Achtergrondkenmerken	26

Colofon

Het ondernemerspanel en de rapportage zijn opgesteld en uitgevoerd door Right Marktonderzoek.

Heeft u vragen naar aanleiding van deze rapportage of wilt u meer informatie, dan kunt u contact opnemen met VNO-NCW Midden via info@vno-ncwmidden.nl of met Right Marktonderzoek via ghamstra@rightmarktonderzoek.nl.

1. Onderzoeksopzet

1. Onderzoeksopzet

Aanleiding

Omdat de coronacrisis veel impact heeft op ondernemers, is in april een ondernemerspanel opgezet om de gevolgen van de coronacrisis te monitoren. Inzicht in de ontwikkelingen en de stand van zaken bij het bedrijfsleven kan de lokale overheden helpen om gericht ondersteuning te bieden. De monitor biedt inzicht in de stand van zaken bij het bedrijfsleven, maar ook de behoefte aan hulpmaatregelen en de wijze waarop de geboden hulpmaatregelen worden ontvangen. De overheid heeft een pakket aan hulpmaatregelen opgesteld, maar de vraag is hoe deze hulpmaatregelen door ondernemers worden ervaren en in welke mate dit ze de hulp biedt die ze nodig hebben, maar ook welke andere ondersteuning ze eigenlijk nodig hebben. Door dit op een gestructureerde wijze onder een grote groep ondernemers te monitoren, kan in beeld worden gebracht in hoeverre de geboden hulpmaatregelen daadwerkelijk aankomen en waar eventuele aanpassingen wenselijk zijn.

Doelgroep

De doelgroep wordt gevormd door de ondernemers, gevestigd in de provincie Flevoland. Aan het onderzoek hebben zowel ondernemers met personeel als zzp'ers deelgenomen.

Methode

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van online onderzoek en deze tweede meting heeft een totale respons van n=432 opgeleverd. De benadering van de ondernemers is via drie verschillende kanalen uitgevoerd:

- ad random telefonische benadering van ondernemers in Flevoland door Right Marktonderzoek, voor deelname aan een online onderzoek (n=247)
- een oproep om deel te nemen aan het onderzoek via diverse kanalen van de opdrachtgevers verspreid (n=25)
- benadering van deelnemers aan de eerste twee metingen van het ondernemerspanel (n=160).

Veldwerkperiode

Het veldwerk voor de eerste meting van dit onderzoek heeft plaatsgevonden in de periode van 10 augustus tot en met 9 september. De tweede meting vond plaats van 9 november tot en met 27 november jl.

Weging

De opzet van de monitor is om een zo groot mogelijke groep ondernemers voor het onderzoek te bereiken, de wijze van benadering zorgt er mogelijk voor dat bepaalde groepen in de steekproef onder- of oververtegenwoordigd zijn. Om dit effect op te heffen zijn de resultaten gewogen op basis van sector.

Rapportage

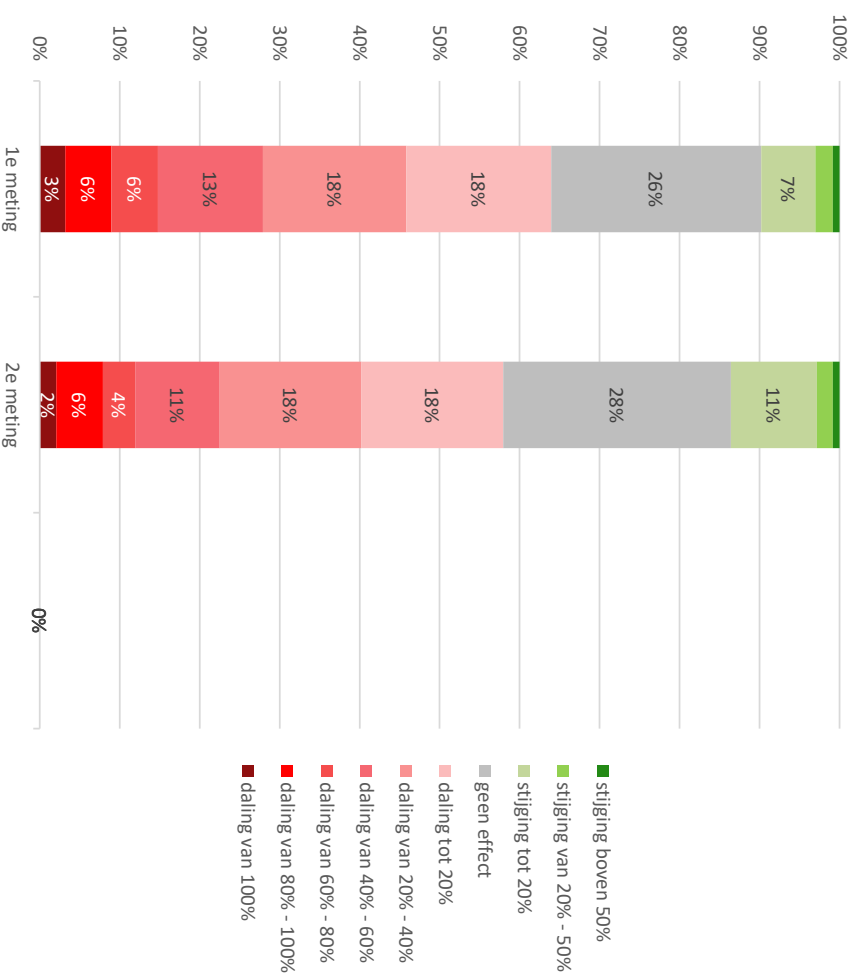
In deze rapportage worden de resultaten van het onderzoek op totaalniveau weergegeven en voorzien van de belangrijkste conclusies. Daarnaast worden opmerkelijke verschillen op basis van bedrijfsomvang, branche of regio tekstueel in de rapportage benoemd. Om de ontwikkelingen door de tijd te monitoren, wordt op verschillende plaatsen in het rapport een vergelijking gemaakt met de resultaten van de eerste meting.

2. Resultaten

2.1 Impact coronacrisis op omzet en bedrijfsvoering

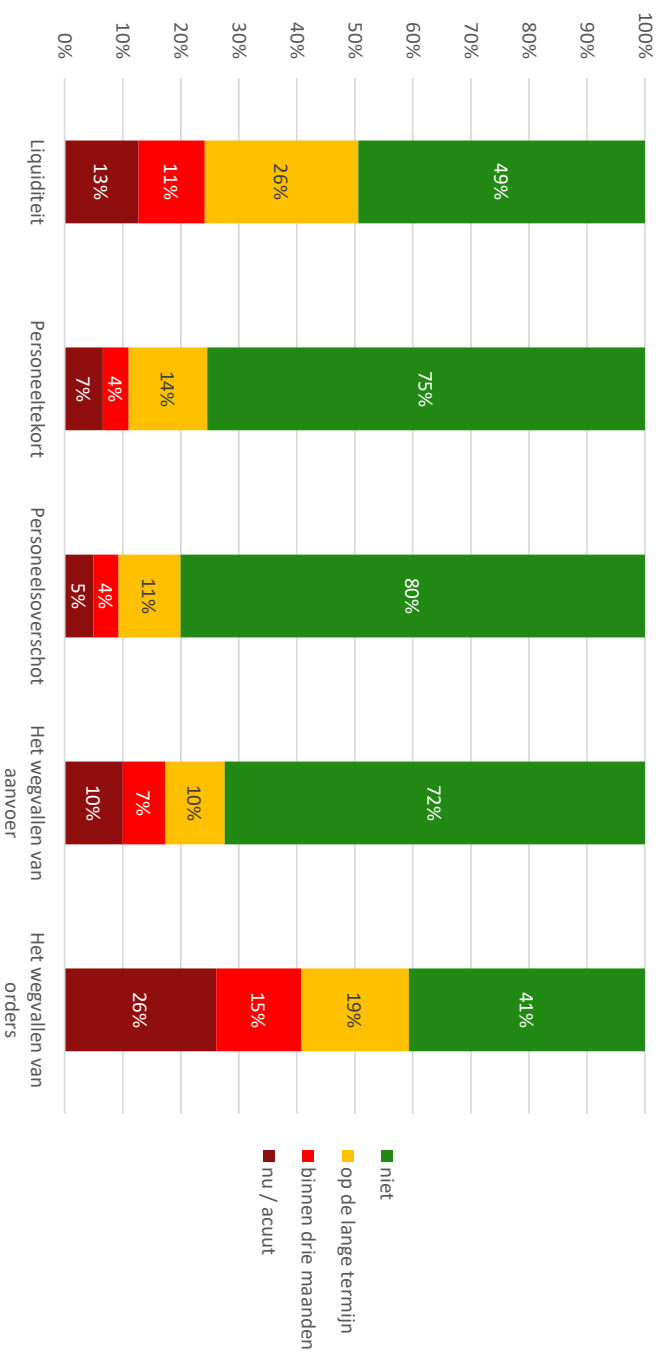
Welk effect heeft de coronacrisis tot nu toe op uw omzet ten opzichte van 11 maart 2020?
(basis: alle ondervraagden; n=432)

- **Percentage bedrijven dat te maken heeft met omzetsdaling, licht gedaald**
Eind augustus / begin september had 64% van de Flevolandse ondernemingen te maken met een omzetsdaling. Nu in november, is dat percentage gedaald naar 58%, zowel het percentage onderneming dat een vergelijkbare omzet als voor 11 maart realiseert en als het percentage dat de omzet zag stijgen is gegroeid. Toch heeft ook nog een kwart van de onderneming te maken met een omzetsdaling van 40% of meer ten opzicht van 11 maart.
- **Waar bij de eerste meting maar 10% van de ondernemers de omzet zag stijgen, neemt dat percentage bij de tweede meting toe naar 14%.**

2.1 Impact coronacrisis op omzet en bedrijfsvoering

Op welke termijn verwacht u dat de onderstaande factoren invloed gaan hebben op uw bedrijfsvoering?
(basis: alle ondervraagden; n=432)

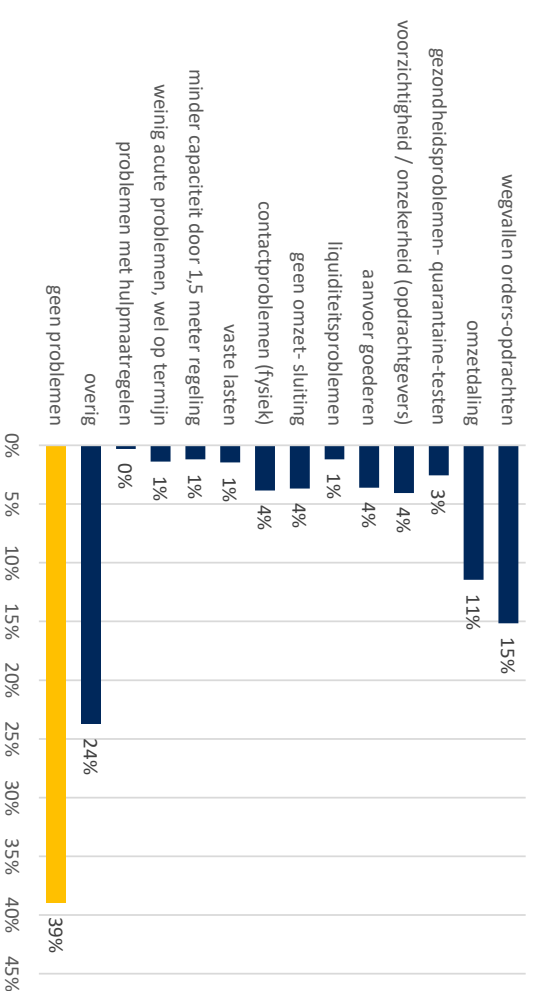

- **Liquiditeitsproblemen en wegvallen van orders blijven grootste factoren om rekening mee te houden**
Net als bij de eerste meting heeft ruim de helft van de ondernemers in Flevoland te maken met liquiditeitsproblemen en het wegvallen van orders, of verwacht dat op termijn te krijgen. Het wegvallen van orders (26%) is net als bij de voorgaande meting (29%) acuut het probleem waar de meeste ondernemers mee te maken hebben.
- **Meer dan bij de eerste meting verwachten ondernemers problemen door een personeelstekort, dit is overigens nog wel een factor die voor een groot deel (14%) op de lange termijn gaat spelen.** Het percentage ondernemingen dat te maken heeft met een personeelsoverschot of dit verwacht te krijgen ligt nog steeds rond de 20%.

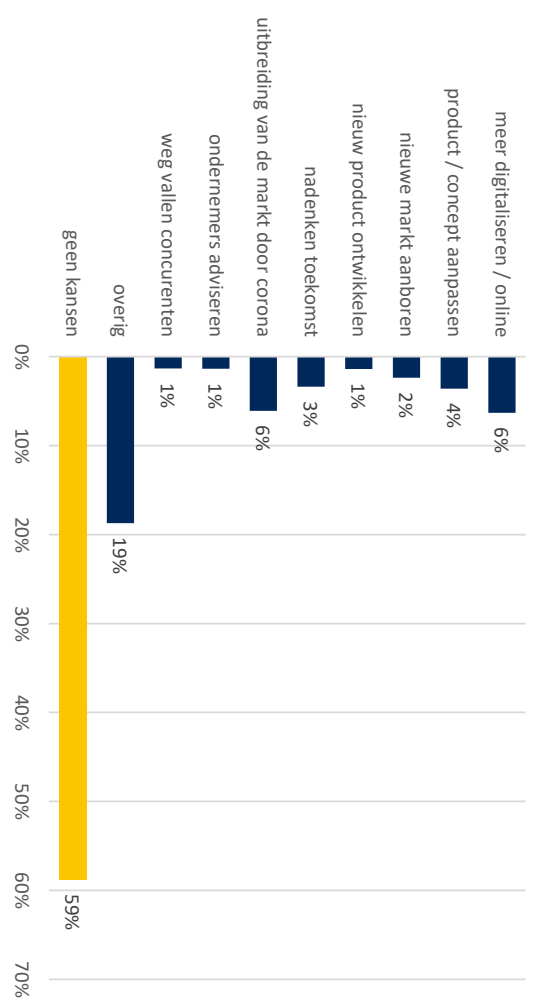
2.1 Impact coronacrisis op omzet en bedrijfsvoering

Met welke acute problemen of kansen heeft u, als ondernemer, op dit moment te maken?
(basis: alle ondervraagden; n=432)

problemen

kansen

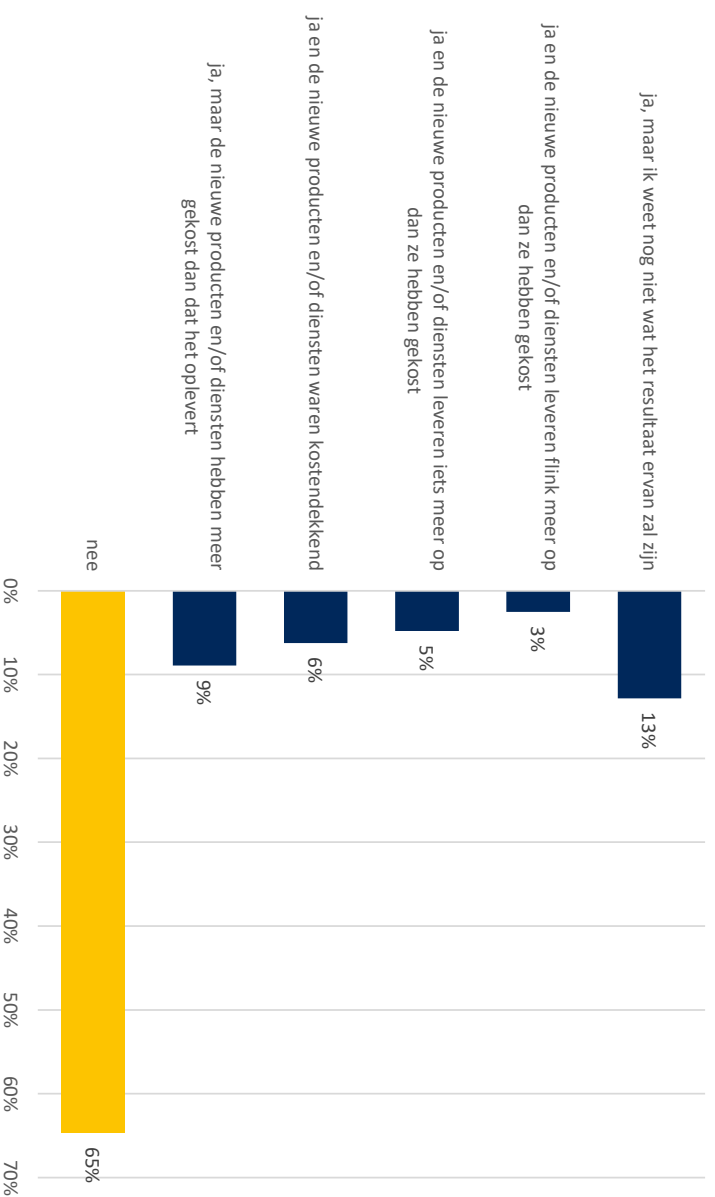

- Gevraagd naar problemen waar de ondernemers nu acuut mee te maken hebben, worden er vooral zaken genoemd zoals het wegvallen van orders en opdrachten en het hiermee samenhangende achterblijven van de omzet, zelfs in sommige gevallen helemaal geen omzet. Hierop aansluitend ziet 4% dat opdrachtgevers ook voorzichtig zijn en minder snel opdrachten verlenen.
- Iets meer dan 40% van de ondernemers in Flevoland ziet kansen in de huidige situatie; deze liggen vooral op het gebied van digitalisering van de dienstverlening en het vergroten van de online verkopen. Daarnaast noemt 6% dat de markt juist groter geworden is doordat corona gezorgd heeft voor nieuwe afzetmarkten. Hiervoor heeft een deel ook producten of concepten aangepast of nieuwe markten aangeboord.

2.1 Impact coronacrisis op omzet en bedrijfsvoering

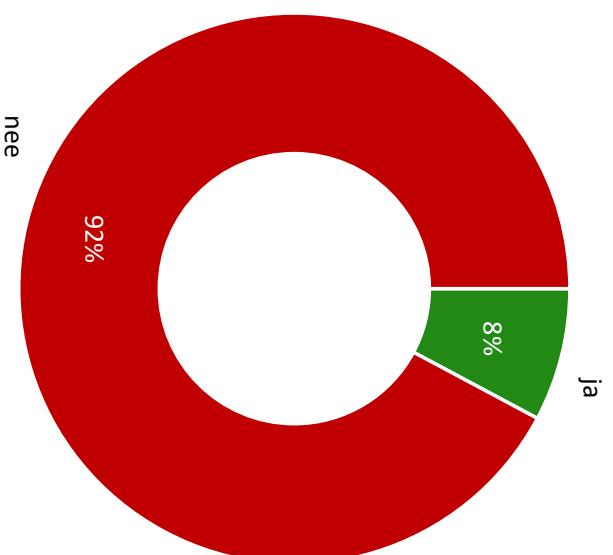
Heeft u nieuwe producten of diensten ontwikkeld als gevolg van de coronacrisis?
(basis: alle ondervraagden; n=432)

- Ruim een derde van de ondernemers heeft nieuwe producten of diensten ontwikkeld, deels om omzetverliezen op te vangen, maar ook om kansen te benutten. Hoewel nog niet iedereen het resultaat hiervan kent, heeft dit voor een kleine meerderheid van deze ondernemers positief uitgepakt en konden de nieuw ontwikkelde producten in ieder geval kostendekkend op de markt gezet worden.
- Voor bijna een tiende van de Flevolandse ondernemers is het niet gelukt om de nieuwe ontwikkelde producten of diensten in ieder geval kostendekkend op de markt te zetten. Vooral bij ondernemingen in de cultuursector is dat sterk het geval.

2.1 Impact coronacrisis op omzet en bedrijfsvoering

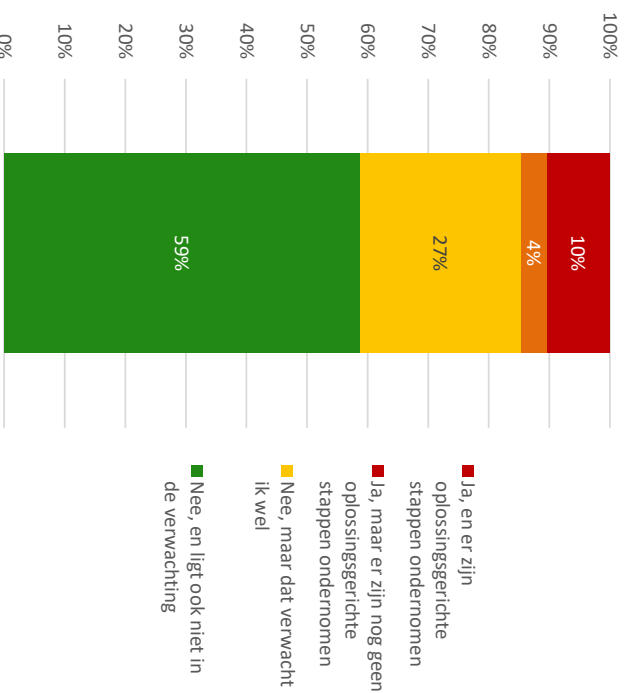
Is uw onderneming naar aanleiding van de coronacrisis nieuwe kredietverplichtingen aangegaan?
(basis: alle ondervraagden; n=432)

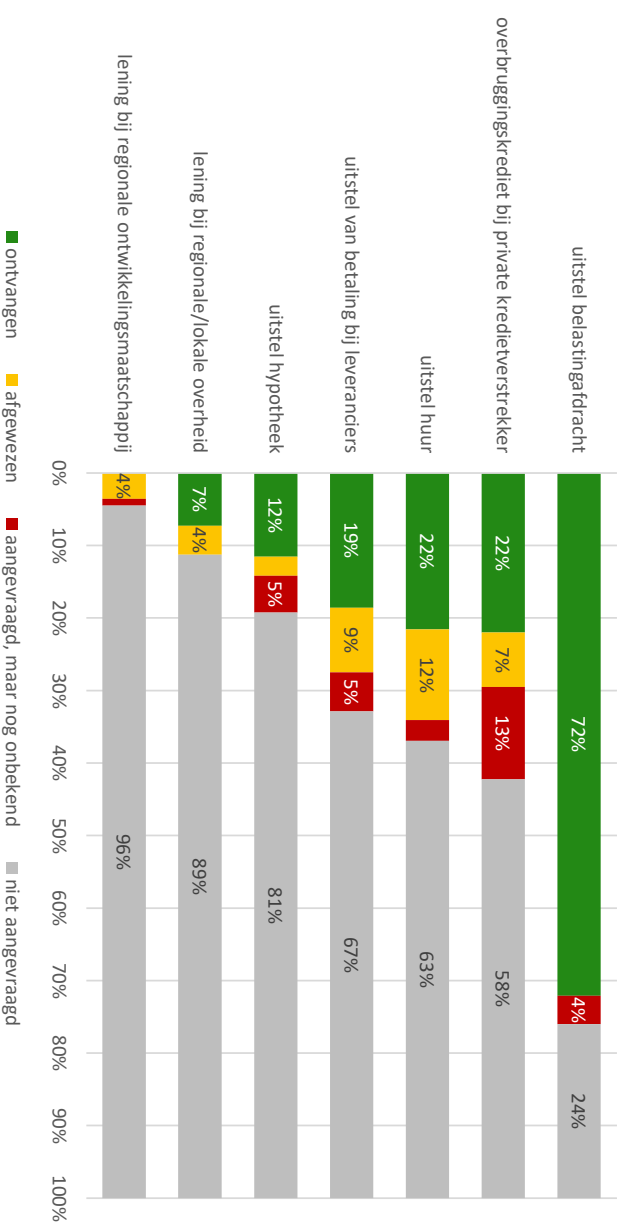
- Bijna een kwart van ondernemers in Flevoland gaf aan liquiditeitsproblemen te hebben of deze de komende drie maanden te verwachten. Voor vooraalsnog 8% van de ondernemers is dit aanleiding geweest om nieuwe kredietverplichtingen aan te gaan.

2.1 Impact coronacrisis op omzet en bedrijfsvoering

Heeft uw onderneming door de coronacrisis liquiditeitsproblemen en daardoor extra leningen / uitstel van betalingen nodig?
(basis: alle ondervraagden; n=432)

Welke stappen heeft u hiervoor ondernomen?
(basis: ondernemers met liquiditeitsproblemen die gezocht hebben naar een oplossing; n=45)

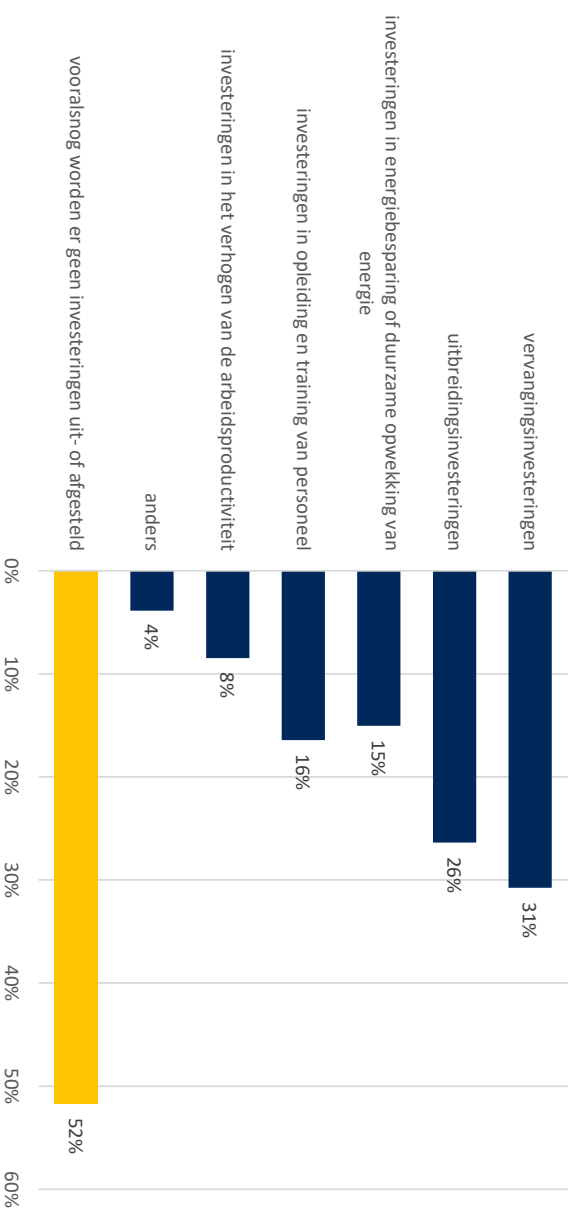

- Het percentage ondernemingen met liquiditeitsproblemen, waarvoor oplossingsgerichte stappen zijn ondernomen is net als bij de eerste meting 10%. Ook de groep die al wel problemen ervaart en de groep die deze problemen nog wel verwacht is vergelijkbaar van omvang met de eerste meting.
- De stappen die men heeft ondernomen om de liquiditeitsproblemen op te lossen, bestaan vooral uit het aanvragen van uitstel van belastingafdracht (door 76% van deze groep aangevraagd), maar ook het aanvragen van een overbruggingskrediet (42%) en het aanvragen van uitstel van betaling voor de huisvestingskosten (hypotheek (20%) of huur (37%) of uitstel van betaling bij leveranciers (33%) zijn veelgenoemde stappen. Aanvragen van uitstel van huur en betaling bij leveranciers zijn in circa 10% minder succesvol geweest omdat dit verzoek werd afgewezen.

2.1 Impact coronacrisis op omzet en bedrijfsvoering

Welke van de volgende investeringen in uw onderneming worden uit- of afgesteld?

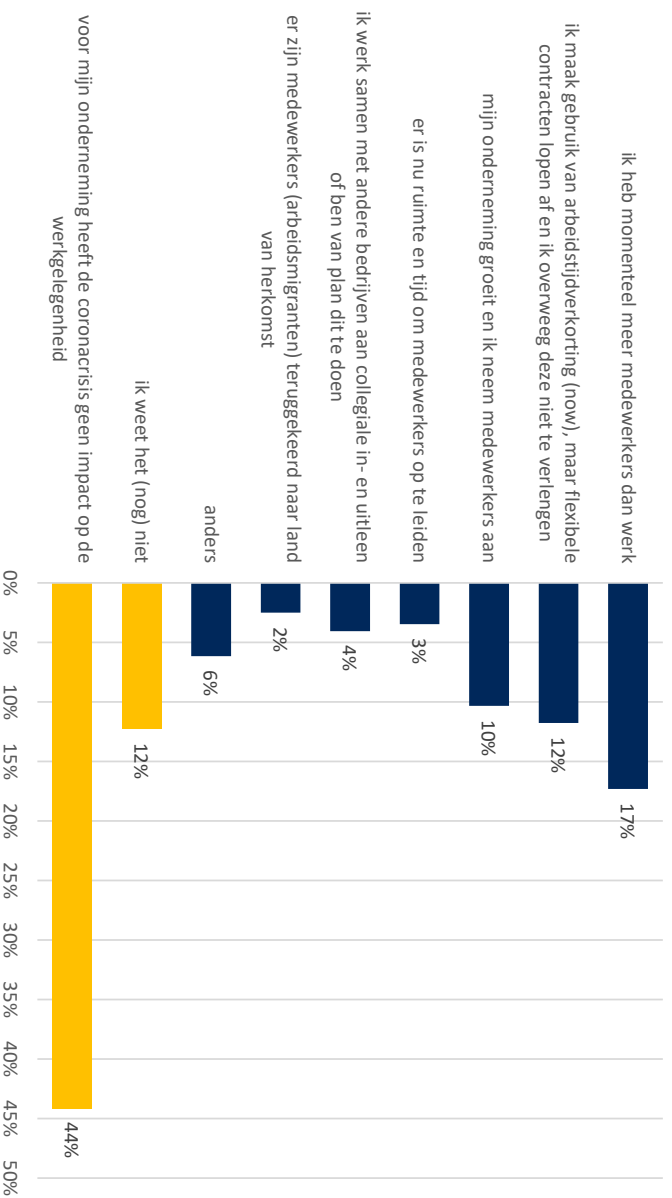
(basis: alle ondervraagden; n=432 – meerdere antwoorden mogelijk)

- Net als bij de eerste meting heeft ruim de helft van de ondernemers in Flevoland nog niet besloten om investeringen uit of af te stellen. Daar waar men dit wel doet, worden vervangingsinvesteringen en/of uitbreidingsinvesteringen nog even niet gedaan.
- Ook op investeringen in energiebesparende oplossingen (15%) en investeringen in de opleidingen van personeel (16%) wordt momenteel regelmatig bezuinigd door het bedrijfsleven.

2.2 Impact coronacrisis op de werkgelegenheid

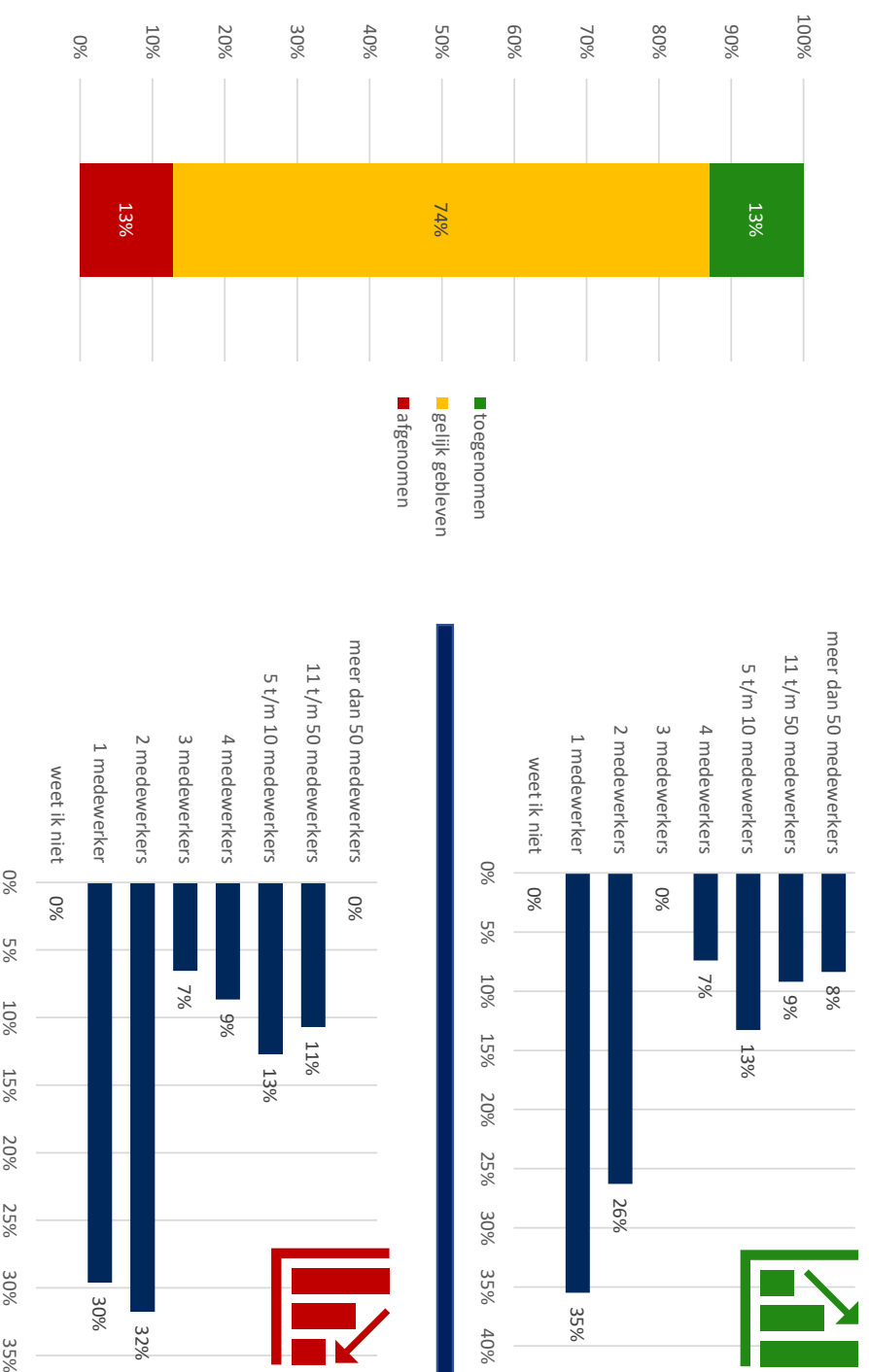
Welke impact heeft de coronacrisis op de werkgelegenheid binnen uw onderneming op dit moment?
(basis: ondernemingen met personeel; n=338 – meerdere antwoorden mogelijk)

- Meer dan bij de eerste meting (36%) geven ondernemers aan dat de coronacrisis geen gevolgen heeft voor de werkgelegenheid binnen de onderneming. Nog eens ruim een tiende vindt het lastig om de gevolgen voor de werkgelegenheid te overzien.
- Het percentage ondernemingen dat meer medewerkers dan werk heeft, is vergelijkbaar met de eerste meting toen 16% van de ondernemers dit noemde. Hier staat tegenover dat 10% van de ondernemingen nieuw personeel aanneemt omdat ze groeien.

2.2 Impact coronacrisis op de werkgelegenheid – tot nu toe

Is het aantal medewerkers binnen uw organisatie vanaf de start van de coronacrisis in maart van dit jaar afgenomen, gelijk gebleven of toegenomen?
(basis: ondernemingen met personeel; n=338 – meerdere antwoorden mogelijk)

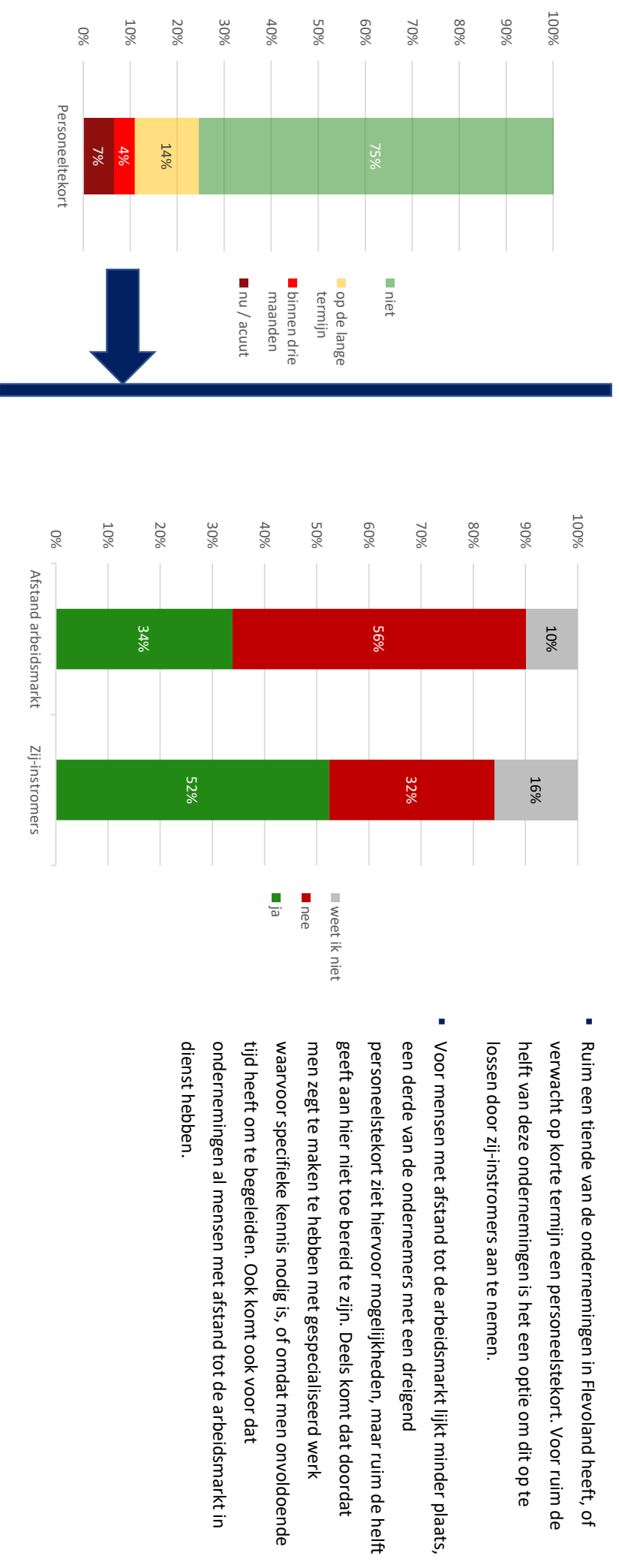

- Het percentage ondernemingen dat personeel heeft moeten ontslaan of waarvan contracten niet zijn verlengd door de coronacrisis is exact gelijk aan het percentage ondernemingen dat het personeelsbestand zag groeien (beide 13%).
- De groei of krimp van het aantal medewerkers is in het merendeel van de gevallen beperkt gebleven tot 1 of 2 medewerkers.
- Het zijn vooral de grotere ondernemingen (tussen de 25 en 250 medewerkers) die relatief vaak personeelsuitbreiding hebben gehad (25%).

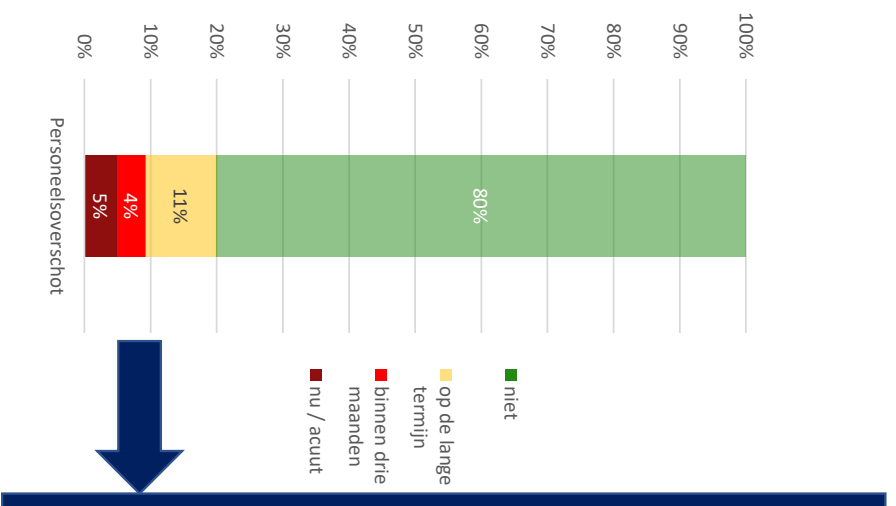
2.2 Impact coronacrisis op de werkgelegenheid – bedrijven met een (verwacht) personeelstekort

Bent u bereid om mensen met afstand tot de arbeidsmarkt / of mensen uit andere sectoren (zij-instromers) in te zetten om dit probleem op te lossen?

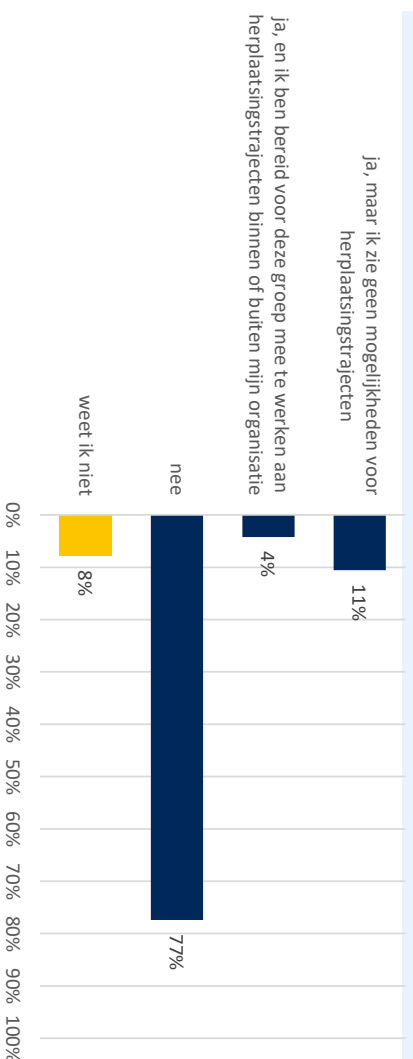
(basis: ondernemingen met personeel die nu of binnen drie maanden een personeelstekort verwachten)

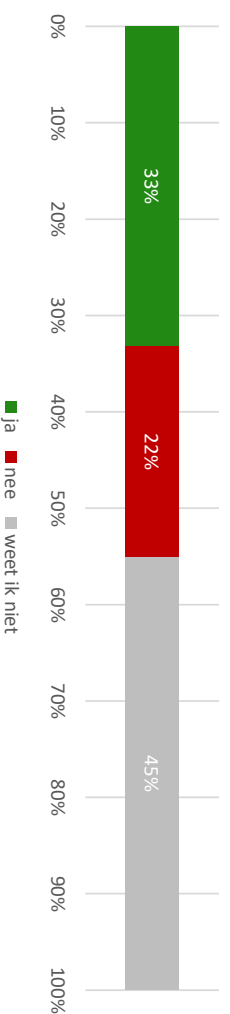
2.2 Impact coronacrisis op de werkgelegenheid – bedrijven met een (verwacht) personeelsoverschot

Bevinden zich onder deze bovenstaallen ook werknemers uit kwetsbare groepen (bijv. banenafsprak)?
(basis: ondernemingen met personeel die nu of binnen drie maanden met een personeelsoverschot te maken hebben)

Bent u bereid om bij deze (medewerker(s)) een mobiliteitsverband aan te gaan?
(basis: ondernemingen met personeel die nu of binnen drie maanden met een personeelsoverschot te maken hebben)

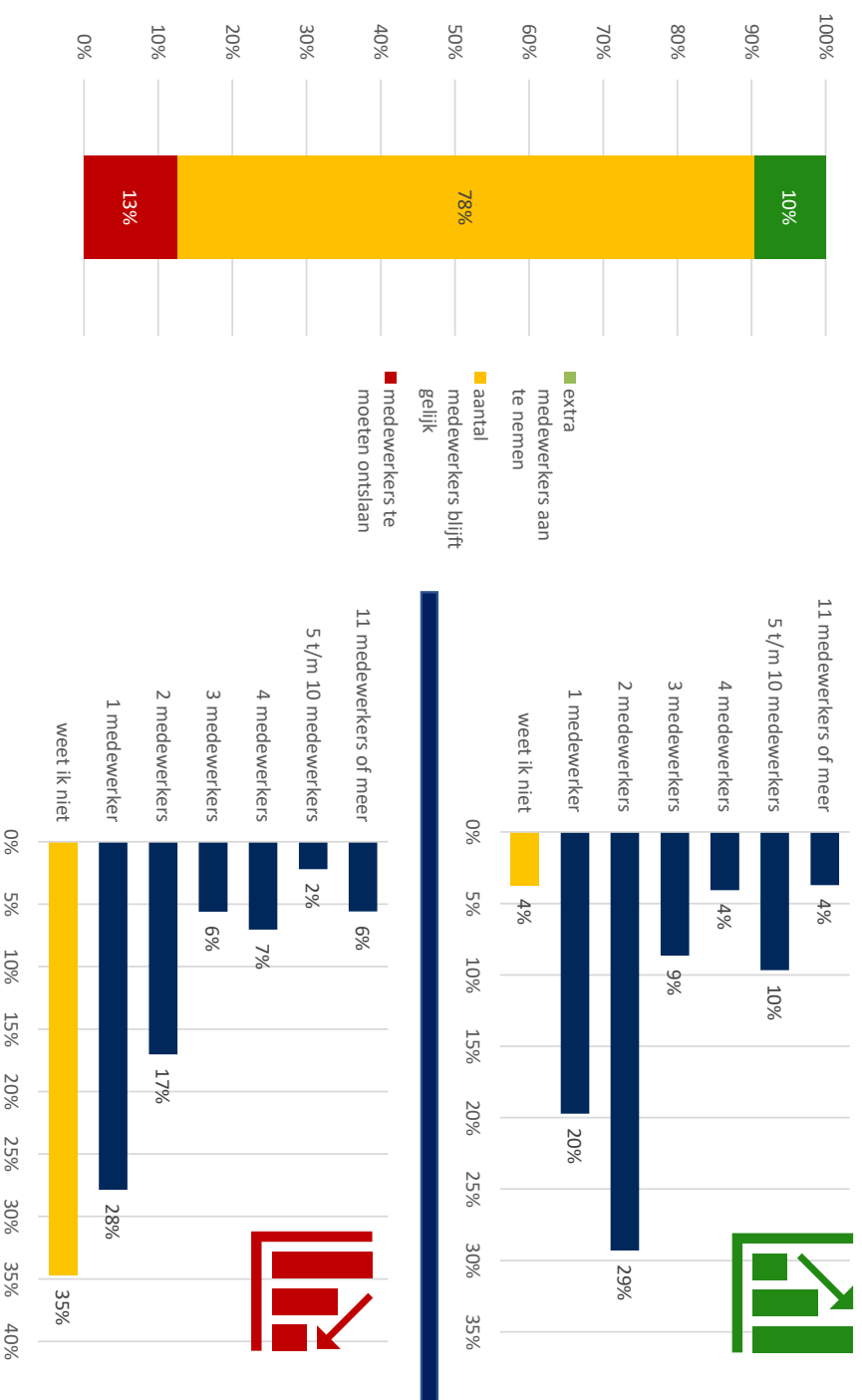

- Circa een tiende van de Flevolandse ondernemingen heeft nu of op korte termijn te maken met een personeelsoverschot. Bij een klein deel van de ondernemingen (15%) gaat het hier om medewerkers uit kwetsbare groepen, waarvoor de ondernemers veelal geen mogelijkheden zien om deze te herplaatsen.
- Een derde van de ondernemers met een personeelsoverschot is bereid om een mobiliteitsverband aan te gaan om ze naar ander werk te helpen.

2.2 Impact coronacrisis op de werkgelegenheid – verwachting komende halfjaar

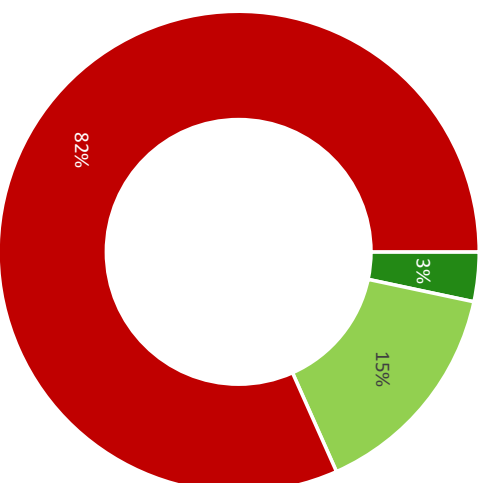
Welke gevolgen verwacht u van de coronacrisis op de werkgelegenheid binnen uw onderneming voor het komende halfjaar? Ik verwacht...
(basis: ondernemingen met personeel; n=338 – meerdere antwoorden mogelijk)

- Het percentage bedrijven dat het komende half jaar verwacht te krimpen qua personeel (13%) is net iets hoger dan het percentage onderneming dat dat personeelsgroei verwacht (10%).

2.2 Impact coronacrisis op de werkgelegenheid

Overweegt u vanwege de coronacrisis weer in loondienst te gaan?
(basis: alle zzp'ers; n=94)

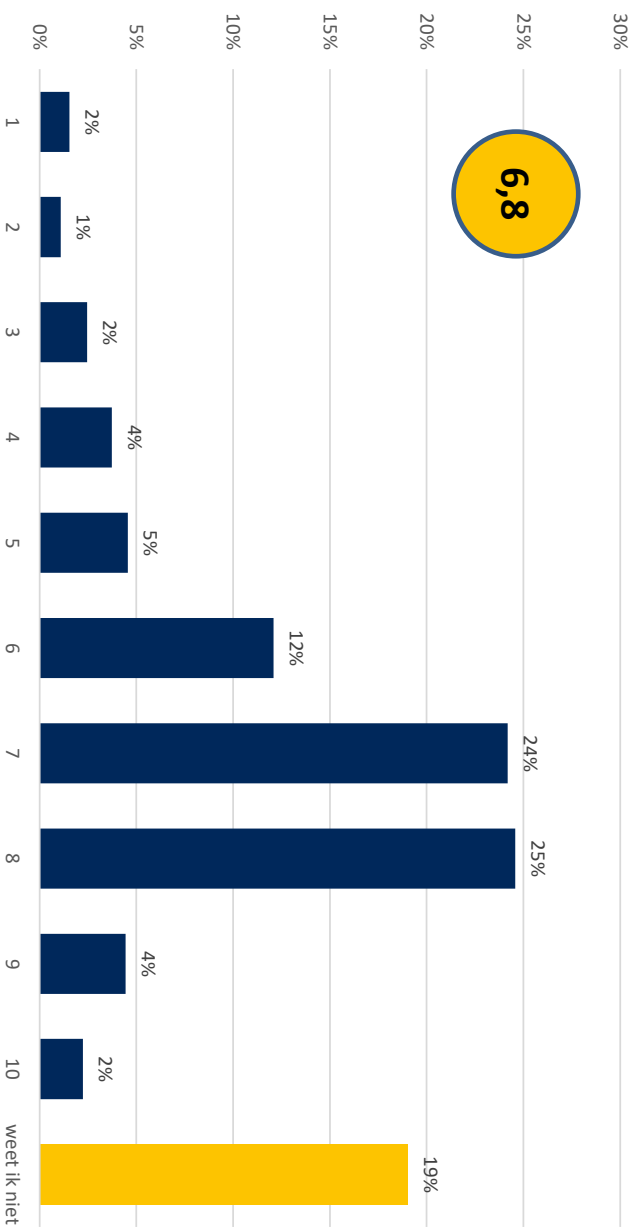

■ ja, ik overweeg volledig in loondienst te gaan   ■ ja, ik overweeg gedeeltelijk in loondienst te gaan   ■ nee, ik blijf zzp'er

- Het merendeel van de zzp'ers ziet in de coronacrisis nog geen aanleiding om weer in loondienst te gaan. Voor bijna een vijfde van de zzp'ers geldt dat niet, zij willen deels (15%) of weer geheel (3%) in loondienst gaan werken.

2.3 Beoordeling hulpmaatregelen

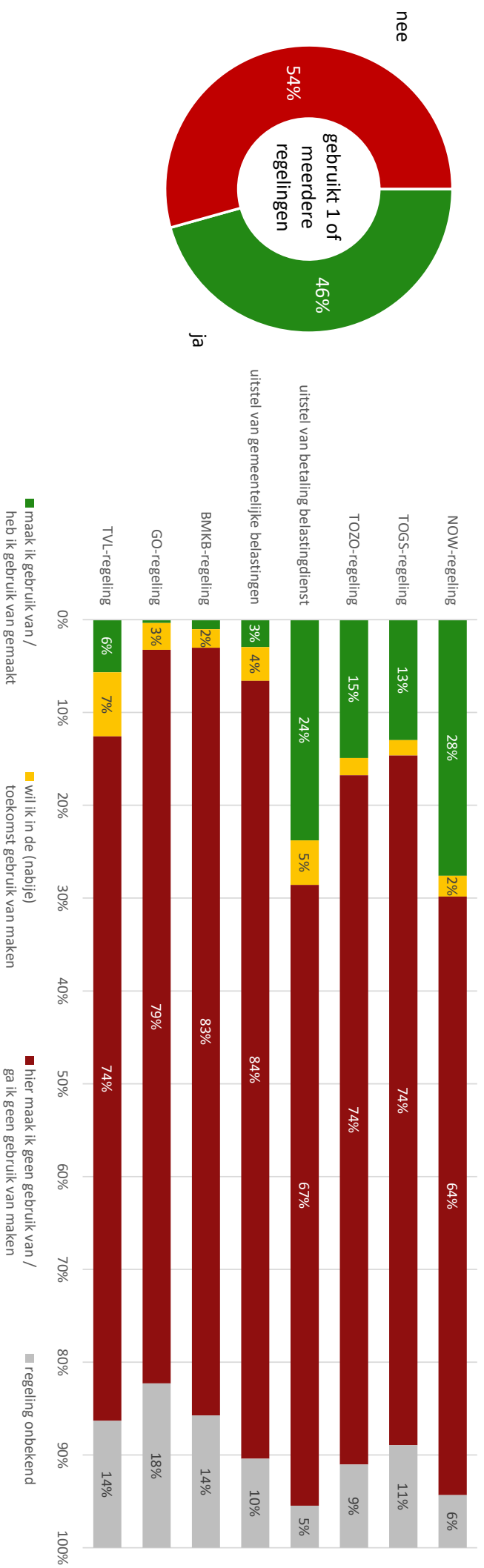
**De overheid heeft hulpmaatregelen ingesteld om ondernemers steun te bieden tijdens de coronacrisis.
Met welk rapportcijfer beoordeelt u deze hulpmaatregelen in het algemeen?**
(basis: alle ondervraagden; n=432)

- De tevredenheid over de hulpmaatregelen zijn na de vorige meting van een 7,1 naar een 6,8 gedaald. Het percentage ondernemers dat een onvoldoende geeft is van 10% naar 14% gestegen.
- Iets minder dan de helft van de ondernemers heeft gebruik gemaakt van 1 of meer van de beschikbare regelingen. Ondernemers die er gebruik van hebben gemaakt geven een gemiddeld rapportcijfer van een 6,9, waar zij die dat niet hebben gedaan de regelingen met een 6,7 waarderen.

2.3 Beoordeling hulpmaatregelen

Maakt u gebruik van de volgende beschikbare maatregelen?
(basis: alle ondervraagden; n=432)

- De NOW-regeling en de uitstel van betaling aan de belastingdienst zijn de regelingen waar men het meest gebruik van maakt of wil maken: circa 30% van de ondernemers noemen deze regelingen. Andere regelingen waarvan redelijk veel gebruikgemaakt is, zijn de TOGS- en TOZO-regeling, waar circa 15% van de ondernemers gebruik van heeft gemaakt.
- Van de BMKB-regeling en GO-regeling is maar weinig gebruikgemaakt, maar ook van de uitstel van betaling van gemeentelijke belastingen wordt (nog) maar weinig gebruik gemaakt.

2.4 Effectiviteit hulpmaatregelen

In hoeverre biedt deze maatregel u de hulp die u nodig heeft?

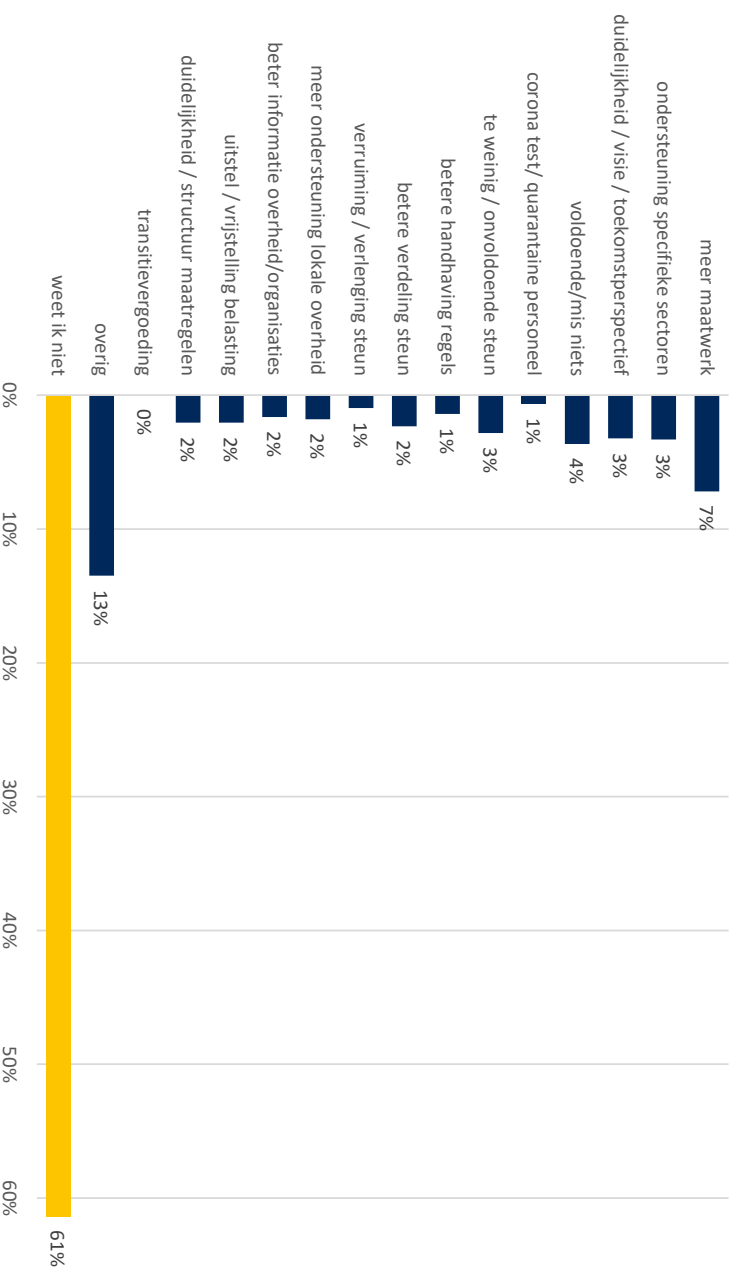
(basis: ondernemingen die gebruikmaken van een hulpmaatregel; n=197)

- Over het algemeen zijn de ondernemers die gebruikmaken van regelingen van mening dat ze helpen. Overigens is iets meer dan de helft van de gebruikers van de regelingen, met uitzondering van de uitstel van de betaling van de belastingen, van mening dat het helpt, maar niet voldoende. Bij de uitstel van betalingen van belastingen is het merendeel van mening dat het helpt, waarbij opgemerkt dient te worden dat er van de uitstel van gemeentelijke belastingen niet of nauwelijks gebruikgemaakt wordt.

2.5 Behoeftte aan andere hulpvormen

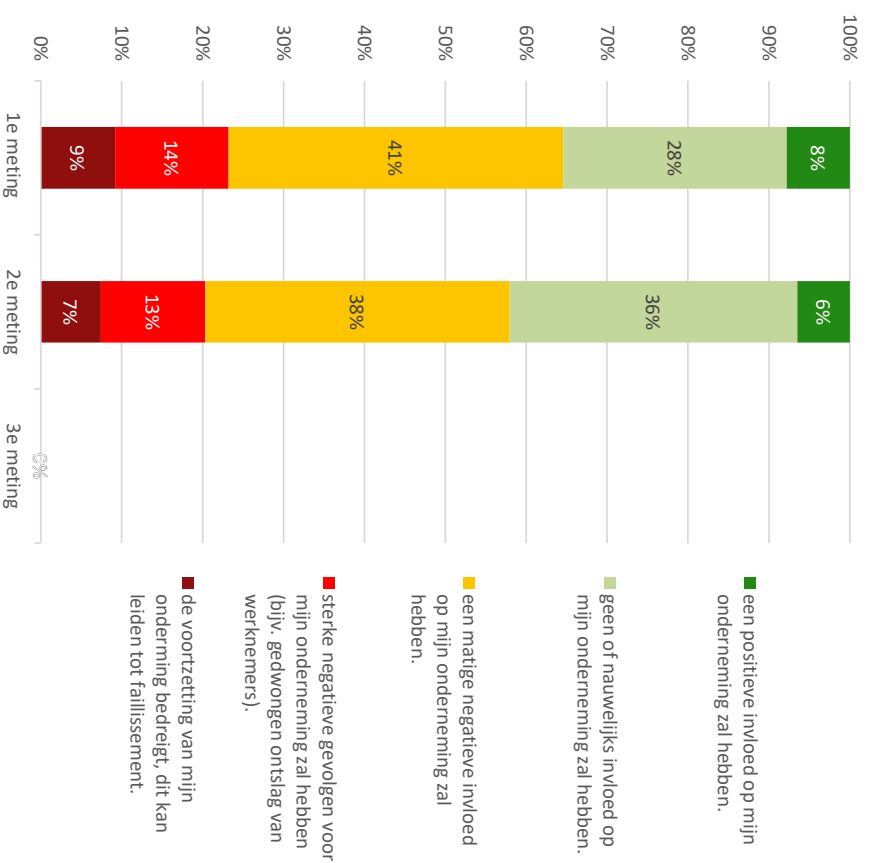
Wat ontbreekt er in uw ogen in de maatregelen die er tot dit moment zijn getroffen?
(basis: alle ondervraagden; n=432 – meerdere antwoorden mogelijk)

- Ruim 60% van de ondernemers kan geen zaken noemen die concreet ontbreken in de huidige hulpmatregelen. Zij die wel iets kunnen noemen, noemen vooral maatwerk in de maatregelen, omdat zij ervaren dat de regelingen nu niet goed bij individuele uitzonderingen aansluiten. Hiernaast wordt nog een groot aantal andere zaken genoemd, waaronder ondersteuning voor specifieke sectoren of het bieden van toekomstperspectief.

2.6 Verwachte gevolgen coronacrisis

Ik verwacht dat de coronacrisis ...
(basis: alle ondervraagden; n=432)

- **Hoewel het sentiment iets positiever lijkt te worden, verwacht een op de vijf ondernemers sterk negatieve gevolgen van de coronacrisis**
Waar bij de eerste meting bijna een kwart van de ondernemers sterk negatieve gevolgen (mogelijk zelf leidend tot een faillissement) verwachten, is dat percentage bij de tweede meting licht gedaald. Tevens is het percentage ondernemingen dat niet of nauwelijks gevolgen verwacht gegroeid van 28% naar 36%.
- Wanneer er naar de specifieke sectoren wordt gekeken, dan valt het op dat binnen Flevoland ondernemingen in de zakelijke dienstverlening relatief vaak (14%) verwachten dat de coronacrisis kan leiden tot een faillissement.

2.6 Verwachte gevolgen coronacrisis

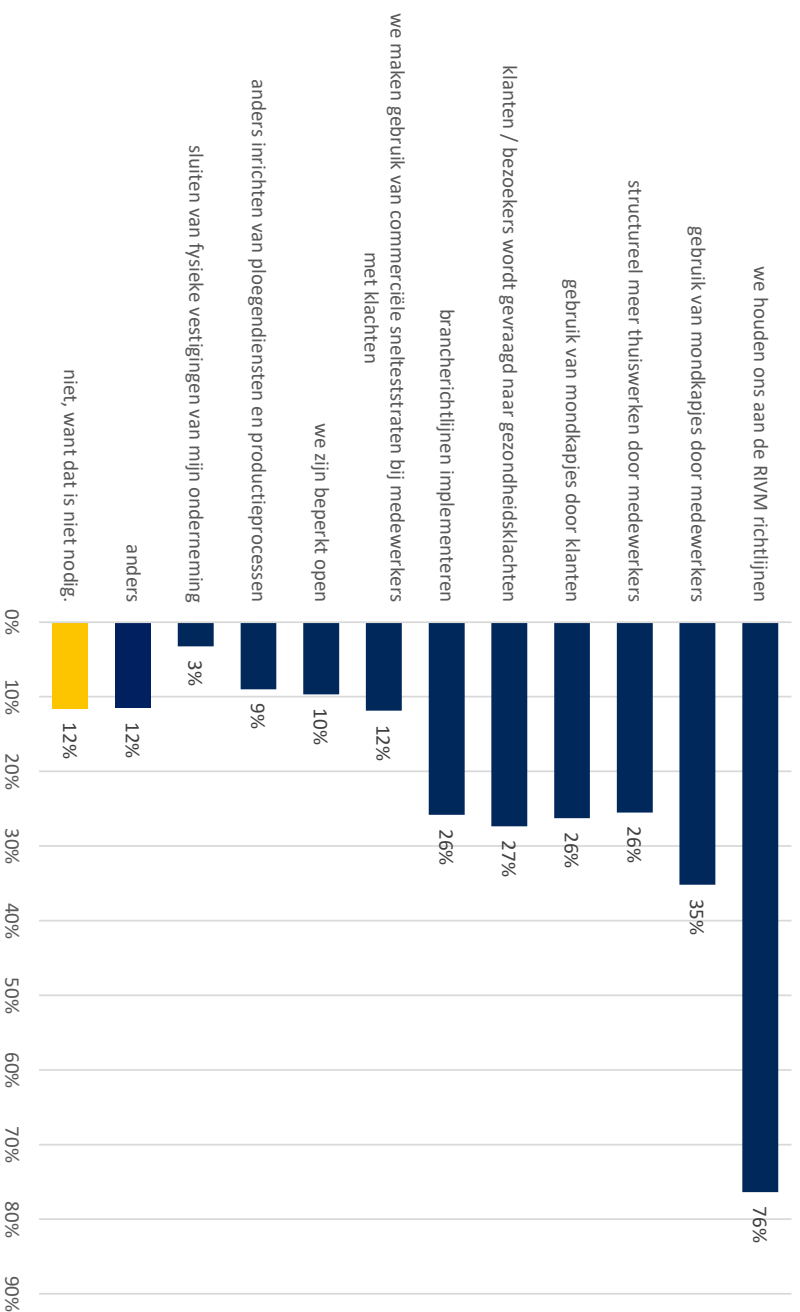
Percentage ondernemers dat verwacht dat de coronacrisis de voortzetting bedreigt – naar branche
(in onderstaande tabellen zijn alle branches opgenomen waarvan er minimaal 20 ondernemingen aan het onderzoek hebben deelgenomen)

branche	n	%
industrie (SBI 10 tot 33)	45	4%
bouw en installatietechniek (SBI 41 tot 43)	34	3%
groothandel (SBI 46)	64	6%
detailhandel (SBI 47)	47	2%
zakelijke dienstverlening (SBI 69 tot 82)	88	14%
overige dienstverlening (SBI 94 tot 96)	20	5%

2.7 Getroffen maatregelen

Er zijn verschillende maatregelen getroffen om het aantal contacten te beperken en de verspreiding van het coronavirus te remmen. Welke maatregelen heeft u binnen uw onderneming genomen of verwacht u nog te zullen nemen? (basis: alle ondervraagden; n=432)

- Ruim driekwart van de ondernemingen noemt als een van de belangrijke maatregelen om de verspreiding van het coronavirus tegen te gaan, het volgen van de RIVM-richtlijnen. Naast de RIVM-richtlijnen heeft ruim een kwart specifieke brancherichtlijnen geïmplementeerd.
- Hiernaast gebruiken medewerkers mondkapjes op de werkvloer (35%) en wordt er door medewerkers structureel meer thuisgewerkt (26%).
- Daar waar men te maken heeft met klanten binnen de bedrijfsruimte wordt er gevraagd om een mondkapje te dragen (26%) of wordt er gevraagd naar eventuele gezondheidsklachten (ook 26%).
- De ondernemers die zeggen dat het niet nodig is, zijn veelal zzp'ers.

3. Achtergrondkenmerken

3. Achtergrondkenmerken

Aan het ondernemerspanel hebben de volgende ondernemers deelgenomen.

aantal medewerkers	n	%
Geen (zzp'er / zelfstandige)	94	22%
1 medewerker	39	9%
2 t/m 5 medewerkers	125	29%
6 t/m 10 medewerkers	57	13%
11 t/m 25 medewerkers	60	14%
26 t/m 50 medewerkers	28	6%
51 t/m 250 medewerkers	24	6%
meer dan 250 medewerkers	5	1%
totaal	432	100%

gemeente	n	%
Almere	139	32%
Dronten	75	17%
Lelystad	85	20%
Noordoostpolder	62	14%
Urk	27	6%
Zeewolde	44	10%

3. Achtergrondkenmerken

Aan het ondernemerspanel hebben de volgende ondernemers deelgenomen.

branche	n	%
landbouw, bosbouw en visserij (SBI 1 tot 3)	19	4%
delfstoffen, nutsbedrijven (SBI 6 tot 9)	2	-
industrie (SBI 10 tot 33)	45	10%
bouw en installatietechniek (SBI 41 tot 43)	34	8%
handel in en reparatie van auto's (SBI 45)	8	2%
groothandel (SBI 46)	64	15%
detailhandel (SBI 47)	47	11%
vervoer en opslag (SBI 49 tot 53)	14	3%
logies, maaltijd- en drankverstreking (SBI 55 tot 56)	15	3%
informatie en communicatie (SBI 58 tot 63)	19	4%

branche	n	%
financiële instellingen (SBI 64 tot 66)	5	1%
onroerend goed (SBI 68)	3	1%
zakelijke dienstverlening (SBI 69 tot 82)	88	20%
onderwijs, openbaar bestuur en overheid (SBI 84 tot 85)	11	3%
zorg (SBI 86 tot 88)	19	4%
cultuur (SBI 91)	5	1%
sport en recreatie (SBI 93)	9	2%
overige dienstverlening (SBI 94 tot 96)	20	5%
anders	11	1%
totaal	432	100%

Right Marktonderzoek
Emmawijk 55
8011 CN ZWOLLE
www.rightmarktonderzoek.nl